

Олексій О. Гетманенко*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ: АДАПТИВНИЙ ПІДХІД В УМОВАХ ВІЙНИ, САНКЦІЙ І ГЛОБАЛЬНОЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ

У статті досліджується адаптивна роль держави у забезпеченні економічної безпеки в умовах війни, санкцій та глобальної економічної фрагментації. Останні системні шоки — зокрема повномасштабні військові конфлікти, комплексні санкційні режими та порушення, спричинені пандемією — виявили обмеження традиційних моделей управління, що базуються на стабільності мирного часу та передбачуваності ринків. Для подолання цих викликів дослідження пропонує Модель адаптивного державного регулювання економічної безпеки (ASRM-ES), яка інтегрує стратегічний моніторинг загроз, гнучкість регулювання, координацію інституцій, пріоритетність секторів та зовнішню економічну стійкість. Концептуалізуючи економічну безпеку як динамічну, багатовимірну категорію, що охоплює макроекономічну стабільність, фінансову стійкість, промисловий потенціал, енергетичну незалежність та стратегічну автономію, модель підкреслює ітеративне та контекстно-чутливе втручання держави. Україна виступає як крайній емпіричний випадок, демонструючи, як узгоджена фіскальна, монетарна, торговельна та промислова політика у поєднанні з оцінкою ризиків у реальному часі та цільовою підтримкою критично важливих секторів дозволяє підтримувати функціонування економіки за умов сильного зовнішнього тиску. Порівняльні приклади з Ізраїлю, Південної Кореї та Фінляндії ілюструють ширшу застосовність принципів адаптивного управління в різних інституційних та геополітичних контекстах. Результати дослідження свідчать, що ефективне управління економічною безпекою потребує виходу за межі традиційного протиріччя між ринковою ефективністю та державним контролем, запроваджуючи гнучкий, процесно-орієнтований підхід, який поєднує відкритість із стійкістю. Через практичну реалізацію концепції економіки стійкості та інтеграцію висновків гео економічного аналізу дослідження робить як теоретичний внесок, так і надає стратегічну рекомендації для політиків, які прагнуть забезпечити системну стабільність, стратегічну автономію та сталий розвиток в умовах мінливої глобальної економіки.

Ключові слова: економічна безпека, державне регулювання, адаптивне управління, економіка в умовах війни, гео економічні ризики, стратегічна автономія, санкційна політика.

Лім. 23.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-294-28-44

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3869-3274>

Oleksiy Hetmanenko

STATE REGULATION AND GOVERNANCE OF ECONOMIC SECURITY: AN ADAPTIVE APPROACH UNDER CONDITIONS OF WAR, SANCTIONS, AND GLOBAL FRAGMENTATION

This paper examines the adaptive role of the state in ensuring economic security under conditions of war, sanctions, and global economic fragmentation. Recent systemic shocks—including full-scale military conflicts, comprehensive sanctions regimes, and pandemic-induced disruptions—have exposed the limitations of traditional governance models based on peacetime stability and predictable markets. To address these challenges, the study develops the Adaptive State Regulation

* Uzhhorod National University, Ukraine.

Model of Economic Security (ASRM-ES), integrating strategic threat monitoring, regulatory flexibility, institutional coordination, sectoral prioritization, and external economic resilience. Conceptualizing economic security as a dynamic, multidimensional construct encompassing macroeconomic stability, financial resilience, industrial capacity, energy independence, and strategic autonomy, the model emphasizes iterative, context-sensitive state intervention. Ukraine serves as an extreme-case empirical setting, demonstrating how coordinated fiscal, monetary, trade, and industrial policies, combined with real-time risk assessment and targeted sectoral support, sustain economic functionality under severe external pressures. Comparative examples from Israel, South Korea, and Finland illustrate the broader applicability of adaptive governance principles across diverse institutional and geopolitical contexts. Findings indicate that effective economic security governance requires moving beyond the traditional tension between market efficiency and state control, embracing a flexible, process-oriented approach that balances openness with resilience. By operationalizing resilience economics and integrating insights from geo-economic analysis, this research provides both theoretical contributions and practical guidance for policymakers seeking to maintain systemic stability, strategic autonomy, and sustainable development in volatile global environments.

Keywords: *Economic Security, State Regulation, Adaptive Governance, War Economy, Geo-Economic Risks, Strategic Autonomy, Sanctions.*

Peer-reviewed, approved and placed: 10.12.2025

Вступ. Повернення держави в управління економічною безпекою. Упродовж останніх десятиліть економічна глобалізація переважно асоціювалася з підвищенням ефективності, відкритості та економічного зростання, тоді як роль держави в економічному регулюванні часто розглядалася як другорядна порівняно з ринковими механізмами. Проте низка системних шоків — зокрема пандемія COVID-19, загострення геополітичної напруженості, масштабні санкційні режими та, насамперед, повномасштабні воєнні конфлікти — докорінно змінили цю парадигму. В умовах зростаючої невизначеності та фрагментації глобальних економічних відносин економічна безпека знову постала як центральна категорія економічної політики та управління, а не як периферійний елемент національної стратегії.

Війна в Україні стала критичною точкою зламу у глобальному економічному мисленні, виявивши структурні вразливості, притаманні високозв'язаним економікам. Порушення глобальних ланцюгів створення вартості, фінансова нестабільність, кризи енергетичної та продовольчої безпеки, а також «озброєння» торгівлі й фінансів через санкції продемонстрували, що економічна відкритість сама по собі не гарантує стійкості. Навпаки, за відсутності ефективного й адаптивного державного регулювання відкритість може посилювати вразливість до зовнішніх шоків, підриваючи національну економічну безпеку. Це зумовило відновлення наукового та політичного інтересу до ролі держави як стратегічного координатора, регулятора та гаранта економічної стабільності.

У сучасній економічній літературі економічна безпека дедалі частіше трактується як багатовимірне явище, що охоплює макроекономічну стабільність, фінансову стійкість, промисловий і технологічний потенціал, енергетичну незалежність, продовольчу безпеку, а також здатність економіки протистояти зовнішнім загрозам і адаптуватися до них. Водночас, попри

зростання кількості досліджень з економічної безпеки, зберігається відчутний дефіцит розуміння того, яким чином має бути структуроване державне регулювання в умовах війни, санкцій і тривалої геополітичної невизначеності. Існуючі моделі економічного управління часто ґрунтуються на припущеннях мирного часу, передбачуваній поведінки ринків і відносно стабільних міжнародних інституцій – припущеннях, що більше не відповідають сучасним глобальним реаліям.

У статті обґрунтовується теза про те, що традиційні регуляторні підходи є недостатніми для реагування на складні та динамічні ризики, з якими стикаються держави в умовах системних шоків. Натомість необхідною є адаптивна модель державного регулювання та управління економічною безпекою, здатна реагувати на швидкі зміни середовища загроз і водночас зберігати довгострокові цілі розвитку. Адаптивне управління передбачає не лише гнучкість інструментів політики, а й інституційну координацію, оцінювання ризиків у режимі реального часу та стратегічну пріоритизацію національних економічних інтересів.

Повернення держави до економічного управління не означає відмову від ринкових механізмів, а радше переосмислення характеру їх взаємодії з публічною владою. У цьому контексті держава відіграє проактивну роль у формуванні економічної стійкості через вибіркове втручання, стратегічний захист критично важливих секторів та координацію фіскальної, монетарної, торговельної й промислової політики. Такий підхід відображає ширшу трансформацію глобального економічного управління, у межах якої стратегічна автономія та стійкість дедалі частіше доповнюють, а інколи й витісняють логіку необмеженої лібералізації.

Попри актуальність цих процесів, академічний дискурс щодо управління економічною безпекою залишається фрагментованим. Дослідження часто зосереджуються на окремих вимірах – таких як фінансова стабільність, енергетична безпека або промислова політика – без інтеграції їх у цілісну регуляторну рамку. Крім того, емпіричні аналізи нерідко мають вузький контекстуальний характер, що обмежує їхню застосовність у ширших теоретичних дискусіях. Така фрагментація стримує формування універсально придатних моделей управління економічною безпекою, особливо для держав, що функціонують в екстремальних умовах війни або тривалого геополітичного протистояння.

З огляду на це, метою даного дослідження є внесок у наукову літературу шляхом розроблення цілісної та аналітично обґрунтованої концепції адаптивного державного регулювання економічної безпеки. У статті управління економічною безпекою концептуалізується як динамічний процес, що поєднує ідентифікацію загроз, координацію політик та інституційну адаптивність. Синтезуючи напрацювання теорії економічної безпеки, економіки стійкості та гео економічного аналізу, дослідження пропонує оригінальну модель, яка відображає еволюцію ролі держави в умовах підвищеної невизначеності.

Україна використовується як ключовий кейс для аналізу практичної реалізації адаптивного управління економічною безпекою. Досвід країни

щодо забезпечення економічної стабільності в умовах повномасштабної війни, дії масштабних санкційних режимів та зовнішньої фінансової залежності створює унікальний емпіричний контекст для оцінювання ефективності державних регуляторних механізмів. Водночас Україна розглядається не лише як національний приклад, а як аналітична призма, крізь яку можна спостерігати й узагальнювати ширші закономірності управління економічною безпекою. Такий підхід дозволяє виходити за межі національного рівня та робити внесок у порівняльні й міжнародні дослідження.

Центральною науковою метою статті є ідентифікація та концептуалізація ключових механізмів, за допомогою яких держава може ефективно регулювати й управляти економічною безпекою в умовах війни та глобальної економічної фрагментації. Для досягнення цієї мети в роботі сформульовано такі дослідницькі питання:

1. Як трансформувалася роль держави в управлінні економічною безпекою у відповідь на сучасні глобальні шоки;
2. З якими обмеженнями стикаються традиційні моделі економічного регулювання в умовах війни та санкцій;
3. Яким чином адаптивна регуляторна модель може посилити економічну стійкість без шкоди для довгострокового розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає в розробленні адаптивної моделі державного регулювання економічної безпеки, що поєднує стратегічне управління, регуляторну гнучкість та інституційну координацію. На відміну від існуючих підходів, запропонована модель акцентує увагу на взаємодії внутрішньої економічної політики із зовнішніми геоекономічними тисками, підкреслюючи роль держави не лише як регулятора, а й як стратегічного актора у глобальній економіці.

Структура статті є такою. У наступному розділі розглянуто теоретичні засади економічної безпеки та державного регулювання з виявленням ключових концептуальних прогалин у наявній літературі. Третій розділ присвячено методологічній основі та дизайну дослідження. У четвертому розділі представлено адаптивну модель державного регулювання економічної безпеки. П'ятий розділ містить її апробацію на прикладі України, тоді як у шостому розділі наведено порівняльні висновки щодо інших економік підвищеного ризику. Завершується стаття обговоренням теоретичних результатів і формулюванням рекомендацій для держав, що стикаються з подібними викликами.

2. Теоретичні засади та огляд літератури

2.1. Економічна безпека як категорія державного управління. Концепція економічної безпеки значно еволюціонувала протягом останніх десятиліть, перейшовши від вузького розуміння захисту від зовнішніх економічних загроз до комплексної моделі, що охоплює стабільність, стійкість і адаптивну здатність [2]. Ранні підходи до економічної безпеки здебільшого акцентували макроекономічну стабільність, фіскальну стійкість та баланс платежів. Сучасні дослідження дедалі частіше визнають економічну безпеку як багатовимірну категорію, що інтегрує економічні, політичні, технологічні та інституційні аспекти [1].

У сучасній економічній теорії економічна безпека тісно пов'язана зі здатністю національної економіки зберігати функціональну цілісність у умовах внутрішніх та зовнішніх шоків [8]. Ця перспектива збігається з підходом економіки стійкості, яка розглядає безпеку не лише як протидію порушенням, а як здатність поглинати, адаптуватися та трансформуватися у відповідь на несприятливі події. З цієї точки зору економічна безпека виходить за межі короткострокової стабілізації та включає довгострокову структурну адаптивність [12].

Зростає число досліджень, що підкреслюють стратегічний характер економічної безпеки, особливо у контексті геополітичної конкуренції та економічного тиску. Торгові обмеження, фінансові санкції, технологічне відокремлення та «озброєння» ланцюгів постачання посилили думку про те, що економічна взаємозалежність може породжувати асиметричні вразливості [7]. Унаслідок цього економічну безпеку дедалі частіше розглядають як важливий компонент національного суверенітету та стратегічної автономії, а не лише як побічний результат економічного зростання [6].

Попри розширення концепції, досі не існує єдиного визначення економічної безпеки в економічній науці. Існуючі визначення часто різняться залежно від дисциплінарного фокусу – від макроекономічних показників до інституційних та управлінських інтерпретацій [4]. Ця концептуальна фрагментація ускладнює порівняльний аналіз і обмежує розробку універсально застосовних політичних рамок [15]. Тому існує нагальна потреба в інтегративних підходах, що поєднують економічну ефективність із безпеково-орієнтованим управлінням.

2.2. Державне регулювання та змінна роль держави. Традиційна економічна теорія, особливо в рамках неокласичної парадигми, довгий час розглядала державне втручання як коригуючий механізм для усунення ринкових збоїв. В умовах стабільної глобалізації роль держави здебільшого обмежувалася забезпеченням макроекономічної стабільності, захистом прав власності та підтримкою конкурентних ринків. В межах цієї моделі економічна безпека вважалася непрямим результатом ефективності ринку та міжнародної інтеграції [7].

Проте накопичення глобальних шоків поставило під сумнів ці припущення. Пандемія COVID-19, фінансові кризи та масштабні військові конфлікти виявили обмеженість мінімалістичних регуляторних моделей. У відповідь держава відновила роль активного економічного агента, безпосередньо залученого до управління кризами, промислової політики та стратегічного розподілу ресурсів. Ця трансформація відображає ширший зсув від реактивного регулювання до проактивного управління [14].

Нещодавні дослідження підкреслюють, що державне регулювання в умовах системних ризиків має бути водночас гнучким і скоординованим. Фрагментовані політичні відповіді – коли фіскальна, монетарна, торгова та промислова політики діють окремо – виявилися недостатніми для забезпечення економічної безпеки. Необхідні інтегровані структури управління, які поєднують короткострокову стабілізацію з довгостроковими стратегічними цілями. Це зумовило відновлення інтересу до теорії

розвиваючої держави, стратегічної промислової політики та координованих ринкових економік [5].

Важливо, що повернення держави не означає рівномірного розширення державного контролю у всіх секторах. Сучасне державне регулювання дедалі більше вибіркоче, зосереджене на критично важливих інфраструктурах, стратегічних галузях та системно значущих фінансових установах. Така вибіркочність відображає еволюційне розуміння економічної безпеки як функції пріоритетності, а не всеосяжного контролю.

2.3. Адаптивне управління та регулювання, орієнтоване на стійкість.

Концепція адаптивного управління набуває популярності у відповідь на зростаючу складність та непередбачуваність економічних систем. Адаптивне управління підкреслює інституційну гнучкість, механізми навчання та здатність регуляторних рамок еволюціонувати відповідно до змін умов. У цьому підході регулювання розглядається не як фіксований набір правил, а як динамічний процес, що формується через постійний зворотний зв'язок і коригування [15].

У контексті економічної безпеки адаптивне управління забезпечує критичну аналітичну перевагу. Воно дозволяє враховувати невизначеність, нелінійні ризики та каскадні ефекти, характерні для сучасних економічних шоків. На відміну від статичних моделей, адаптивні підходи визнають, що загрози еволюціонують з часом і потребують диференційованих політичних відповідей на різних етапах кризи та відновлення [18].

Наукові праці в цій сфері підкреслюють важливість моніторингу ризиків у реальному часі, міжінституційної координації та політичного моделювання на основі сценаріїв. Ці елементи особливо актуальні в умовах війни, коли економічні загрози є не лише зовнішніми, а й свідомо створюваними через гібридні та геоекономічні стратегії. Адаптивне управління таким чином поєднує економічне регулювання з національною безпекою.

Водночас існуючі практики адаптивного управління переважно секторні, зосереджені на екологічній політиці, фінансовому регулюванні чи державному управлінні. Комплексне застосування до управління економічною безпекою на національному рівні лишається недорозвиненим. Цей розрив підкреслює необхідність інтегрованих моделей, які реалізують принципи адаптивного управління в ширшій архітектурі державного економічного регулювання.

2.4. Геоекономічні ризики, санкції та стратегічна автономія. Геоекономіка стала центральною аналітичною рамкою для розуміння взаємозв'язку економічної політики та владних відносин [7]. Держави дедалі частіше використовують економічні інструменти – такі як торговельні обмеження, санкції, перевірка інвестицій і технологічний контроль – як засоби стратегічного впливу. Ці практики мають значні наслідки для економічної безпеки, особливо для держав, що перебувають у мережах асиметричної взаємозалежності [10].

Санкційні режими радикально змінили ландшафт міжнародних економічних відносин. Якщо раніше санкції розглядалися як зовнішні політичні обмеження, нині вони функціонують як системні економічні шоки

з довгостроковими структурними наслідками. Дослідження показують, що санкції можуть змінювати торговельні потоки, фінансові потоки та інституційні стимули, що призводить до трансформації національних економічних структур.

У відповідь концепція стратегічної автономії набуває значущості, особливо в європейському політичному дискурсі. Стратегічна автономія не означає економічну ізоляцію, а радше здатність приймати суверенні економічні рішення в умовах зовнішнього тиску. З точки зору економічної безпеки стратегічна автономія слугує проміжною метою, що балансує відкритість і стійкість.

Водночас прагнення до стратегічної автономії породжує критичні виклики управління. Надмірний протекціонізм може підірвати конкурентоспроможність, тоді як недостатнє регулювання може відкрити критичні вразливості. Ця напруга підкреслює необхідність адаптивного державного регулювання, здатного коригувати політичні відповіді відповідно до еволюції гео економічних умов [10].

2.5. Синтез та прогалини в дослідженнях. Огляд літератури демонструє явний зсув у бік визнання економічної безпеки як ключової функції державного управління [1; 2; 4; 6]. Водночас залишаються кілька критичних прогалин. По-перше, існуючі дослідження часто не мають інтегративних рамок, що поєднують економічне регулювання, безпекові аспекти та адаптивне управління. По-друге, багато теоретичних моделей ґрунтуються на припущеннях мирного часу, що обмежує їх застосування в умовах війни та тривалого геополітичного протистояння. По-третє, емпіричні дані часто фрагментовані та недостатньо узагальнені.

Це дослідження адресує зазначені прогалини, пропонуючи адаптивну модель державного регулювання економічної безпеки, що синтезує напрацювання теорії економічної безпеки, економіки стійкості та гео економічного аналізу. Концептуалізуючи управління економічною безпекою як динамічний і скоординований процес, запропонована модель робить внесок як у теоретичний розвиток, так і у практичне формування політики.

3. Методологічна основа та дизайн дослідження. Дослідження використовує якісно-аналітичний підхід, спрямований на розробку та верифікацію адаптивної моделі державного регулювання та управління економічною безпекою в умовах системних шоків. Враховуючи складність та багатовимірність економічної безпеки, застосовується інтегративний методологічний підхід, що поєднує теоретичний синтез, порівняльний аналіз та методологію кейс-дослідження.

3.1. Підхід до дослідження. Дослідження спирається на міждисциплінарну аналітичну перспективу, залучаючи економічну теорію, політичну економію, дослідження стійкості та гео економічний аналіз. Такий підхід дозволяє всебічно вивчати економічну безпеку як економічне явище та явище управління. Замість того, щоб обмежуватися однією методологічною традицією, дослідження наголошує на концептуальній інтеграції для відображення динамічної взаємодії між економічним регулюванням та безпековими імперативами.

Аналітична стратегія базується на підході до побудови теорії, коли наявні концепції систематично переглядаються, синтезуються та розширюються для створення нової концептуальної моделі. Цей підхід особливо доречний у контекстах, де емпіричні закономірності нестабільні або швидко змінюються, як це спостерігається в умовах війни та санкцій. Мета дослідження не полягає в перевірці заздалегідь визначеної гіпотези, а у створенні аналітично міцної моделі, здатної пояснювати та спрямовувати політичні рішення у різноманітних контекстах.

3.2. Концептуальне моделювання. У центрі дослідницького дизайну — розробка концептуальної моделі адаптивного державного регулювання економічної безпеки. Концептуальне моделювання використовується для ідентифікації ключових компонентів, взаємозв'язків та механізмів зворотного зв'язку в системі управління економічною безпекою. Модель охоплює як структурні елементи — інституційну спроможність та регуляторні інструменти, так і динамічні процеси, включно з ескалацією загроз, коригуванням політики та інституційним навчанням.

Процес побудови моделі включає три етапи. По-перше, через всебічний огляд літератури визначаються ключові виміри управління економічною безпекою. По-друге, аналітично відображаються взаємозалежності між цими вимірами для виявлення системних зв'язків та потенційних каналів передачі ризиків. По-третє, до моделі включаються адаптивні механізми — такі як гнучкість політики, координація та моніторинг у реальному часі, щоб відобразити еволюцію економічних загроз.

Ця стратегія моделювання дозволяє створити рамку управління, яка є достатньо абстрактною для узагальнення, але водночас достатньо структурованою для емпіричного застосування та порівняльного аналізу.

3.3. Дизайн кейс-дослідження. Для ілюстрації та контекстуалізації запропонованої моделі дослідження використовує якісне кейс-дослідження України. Український кейс обрано через його унікальне поєднання економічних шоків, включно з повномасштабним військовим конфліктом, масштабними міжнародними санкціями, порушенням торговельних та фінансових потоків та посиленою залежністю від зовнішньої фінансової допомоги. Ці умови створюють критично важливий емпіричний контекст для оцінки функціональності адаптивного управління економічною безпекою [16].

Важливо, що кейс-дослідження не має на меті продукувати висновки, специфічні для країни. Натомість Україна розглядається як сценарій екстремального випадку, що дозволяє виявити механізми управління, які за нормальних умов могли б залишатися латентними. Такий дизайн підвищує аналітичну цінність кейсу, дозволяючи теоретичне узагальнення та порівняльні висновки.

Аналіз кейсу зосереджується на державних регуляторних реакціях у ключових сферах, включно з координацією фіскальної та монетарної політики, регулюванням торгівлі та митниці, промисловою політикою та управлінням кризовими інституціями. Ці сфери оцінюються з огляду на їхній внесок у підтримку економічної стабільності та стійкості в умовах тривалого зовнішнього тиску.

3.4. Порівняльно-аналітична перспектива. Окрім основного кейсу, дослідження включає порівняльний аналітичний аспект, спираючись на вторинні дані інших економік підвищеного ризику, які пережили тривалий економічний тиск через безпекові виклики. Ці кейси використовуються для виявлення спільних закономірностей та відмінностей у управлінні економічною безпекою, що посилює зовнішню валідність запропонованої моделі [14].

Порівняльний аспект не передбачає повного міжкраїнного емпіричного аналізу, а слугує контекстуальним орієнтиром, який розташовує український досвід у ширшій міжнародній перспективі. Такий підхід дозволяє виділити принципи управління, придатні для перенесення в інші контексти, одночасно визнаючи специфіку умов.

3.5. Аналітичні обмеження. Як концептуально орієнтоване дослідження, воно має певні обмеження. Відсутність економетричного тестування обмежує можливість кількісної оцінки причинно-наслідкових ефектів. Проте це обмеження компенсується фокусом на розвитку теорії та дизайні управління, що є критично важливим у середовищах із високою невизначеністю та обмеженістю даних. Подальші дослідження можуть розвивати запропоновану модель, операціоналізуючи її компоненти та піддаючи їх емпіричній перевірці.

4. Адаптивна модель державного регулювання економічної безпеки

4.1. Концептуальні засади моделі. У цьому дослідженні запропоновано Адаптивну модель державного регулювання економічної безпеки (ASRM-ES) як інтегративну рамку для розуміння та спрямування дій держави в умовах війни, санкцій та глобальної економічної фрагментації. Модель базується на припущенні, що економічна безпека не є статичним результатом, а динамічним процесом управління, що формується під впливом змінних загроз, інституційної спроможності та стратегічних політичних рішень.

Адаптивне державне регулювання економічної безпеки визначається як система скоординованих публічних політик та інституційних механізмів, що дозволяє державі прогнозувати, поглинати та реагувати на економічні загрози, одночасно забезпечуючи умови для довгострокового розвитку. У цьому визначенні ключовими характеристиками ефективного управління економічною безпекою є адаптивність, координація та стратегічна орієнтація.

На відміну від традиційних регуляторних моделей, що орієнтовані на правилу стабільність, рамка ASRM-ES зосереджується на процесно-орієнтованому управлінні, де регуляторні інструменти постійно коригуються відповідно до змін середовища ризиків. Такий підхід відображає реалії сучасних економічних систем, де шоки часті, багатомірні та часто навмисно створюються через геоекономічні стратегії.

4.2. Структурні компоненти ASRM-ES. Модель ASRM-ES складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів, що разом формують здатність держави регулювати та управляти економічною безпекою:

1. Стратегічний моніторинг загроз та оцінка ризиків

Цей компонент передбачає систематичне виявлення та оцінку економічних загроз, включаючи макроекономічні дисбаланси, порушення

ланцюгів постачання, фінансову нестабільність та зовнішні примусові заходи. Ефективне управління економічною безпекою потребує збору даних у реальному часі, аналізу сценаріїв та механізмів раннього попередження, які інформують політичні рішення до того, як уразливості переростають у системні кризи.

2. Регуляторна гнучкість та адаптація політики

Регуляторна гнучкість означає здатність держави коригувати політичні інструменти відповідно до змінних умов без шкоди для інституційної довіри. Це включає тимчасові регуляторні винятки, цільові субсидії, адаптивні торговельні заходи та динамічну координацію фіскальної та монетарної політики. Гнучкість особливо важлива в умовах війни, коли жорсткі регуляторні рамки можуть погіршити економічну вразливість.

3. Інституційна координація та управлінська спроможність

Управління економічною безпекою залежить від ефективної координації численних державних інституцій, включаючи центральні банки, міністерства фінансів та економіки, митні органи та служби безпеки. ASRM-ES підкреслює горизонтальні та вертикальні механізми координації, що зменшують фрагментацію політики та забезпечують узгоджені стратегічні дії.

4. Стратегічна вибірковість та пріоритизація секторів

Замість рівномірного застосування регуляторних заходів до всієї економіки модель пропонує стратегічну вибірковість, орієнтовану на критично важливі сектори, такі як енергетика, виробництво продовольства, оборонні галузі та системно значущі фінансові установи. Такий підхід відображає необхідність пріоритетного розподілу обмежених державних ресурсів в умовах підвищеного ризику.

5. Зовнішня економічна стійкість та стратегічна автономія

Останній компонент охоплює зовнішній аспект економічної безпеки, включаючи диверсифікацію торгівлі, фінансову стійкість та інтеграцію в економічні мережі союзників. Стратегічна автономія в межах ASRM-ES розуміється як здатність підтримувати критично важливі економічні функції під зовнішнім тиском, а не як економічна ізоляція.

4.3. Динамічна логіка та механізми зворотного зв'язку. Визначальною рисою ASRM-ES є її динамічна структура. Модель включає петлі зворотного зв'язку, що пов'язують моніторинг загроз із коригуванням політики та інституційним навчанням. У міру виникнення нових ризиків регуляторні реакції коригуються, а інституційні спроможності розвиваються відповідно. Цей ітеративний процес підвищує здатність держави реагувати як на передбачувані, так і на непередбачувані шоки.

Динамічна логіка моделі також враховує часовий вимір управління економічною безпекою. Пріоритети політики відрізняються на етапах кризи, стабілізації та відновлення. Рамка ASRM-ES дозволяє застосовувати диференційовані регуляторні стратегії, які еволюціонують разом зі змінами економічних та безпекових умов.

4.4. Аналітичні переваги моделі. ASRM-ES пропонує кілька аналітичних переваг порівняно з існуючими рамками. По-перше, вона інтегрує економічне регулювання та безпекові аспекти в єдину модель управління, заповнюючи

прогалину в літературі. По-друге, акцент робиться на адаптивності та координації як центральних принципах управління, що відображає сучасні економічні реалії. По-третє, модель достатньо гнучка для застосування в різних національних контекстах, що підвищує її порівняльну та теоретичну цінність.

Розглядаючи управління економічною безпекою як динамічний та адаптивний процес, ASRM-ES сприяє глибшому розумінню змінної ролі держави в глобальній економіці. Модель надає концептуальний інструмент для аналізу того, як держави можуть балансувати між відкритістю, стійкістю та стратегічною автономією в умовах постійної невизначеності.

4.5. Наслідки для емпіричного застосування. Рамка ASRM-ES слугує основою для емпіричного аналізу та оцінки політики. Її компоненти можуть бути операціоналізовані через якісні індикатори, оцінку політик та інституційний аналіз. У наступних розділах модель застосовується до українського кейсу для демонстрації її пояснювального потенціалу та практичної значущості.

5. Україна як кейс управління економічною безпекою в умовах війни.

5.1. Україна як сценарій екстремального випадку. Україна є прикладом екстремального сценарію управління економічною безпекою, характеризуючись одночасним впливом повномасштабної військової агресії, масштабного руйнування виробничих потужностей, порушенням торгівлі та логістики та безпрецедентною зовнішньою фінансовою залежністю. Ці умови створюють надзвичайний тиск на державні регуляторні механізми та забезпечують унікальний емпіричний контекст для оцінки функціональності адаптивного управління економічною безпекою.

З аналітичної точки зору, досвід України дає уроки, що виходять за межі національної специфіки. Управління економікою під час війни демонструє, як держави можуть підтримувати макроекономічну стабільність, інституційну безперервність та базову економічну функціональність під постійним зовнішнім тиском. Це робить Україну ключовим кейсом для перевірки практичної релевантності рамки ASRM-ES.

5.2. Стратегічний моніторинг загроз в умовах війни. Початок повномасштабної війни радикально змінив структуру економічних ризиків для України. Негайними загрозами були: фіскальний колапс, нестабільність валюти, порушення роботи банківського сектору та дефіцит ресурсів. У відповідь українська влада швидко розширила механізми економічного моніторингу, приділяючи пріоритетну увагу оцінці фіскального балансу, валютних резервів, динаміки інфляції та критичних ланцюгів постачання у режимі реального часу.

Адаптивний характер моніторингу загроз проявився у безперервній корекції політичних пріоритетів. Після досягнення початкової стабілізації увага змістилася на середньострокові ризики, зокрема стійкість державного боргу, дисбаланси на ринку праці та структурні дисбаланси, спричинені тривалою мобілізацією. Ця еволюція відповідає акценту ASRM-ES на динамічну оцінку ризиків як основу ефективного управління економічною безпекою.

5.3. Регуляторна гнучкість та адаптація політики. Військове управління економікою в Україні демонструє високий рівень регуляторної гнучкості. Фіскальна політика швидко коригувалася для забезпечення зростання витрат на оборону, водночас підтримуючи необхідні соціальні видатки. Монетарні заходи тимчасово модифікувалися для стабілізації фінансової системи та збереження довіри, що відображає прагматичний відхід від традиційних мирних рамок.

Регулювання торгівлі та митниці вибірково адаптувалося для забезпечення безперервності критичного імпорту та експорту. Було запроваджено тимчасові винятки, спрощені процедури та цільові обмеження, що дозволило збалансувати економічну відкритість із безпековими міркуваннями. Ці заходи демонструють, як регуляторна гнучкість може зменшити системні ризики без повного закриття економіки.

5.4. Інституційна координація та управлінська спроможність. Ефективна інституційна координація стала ключовим чинником економічної стійкості України. Узгодження фіскальної, монетарної та зовнішньоекономічної політики зменшило фрагментацію та підвищило узгодженість дій держави. Координація між центральними та місцевими органами влади сприяла підтримці економічної функціональності у регіонах із різним рівнем інтенсивності конфлікту.

Міжнародне інституційне співробітництво також відіграло важливу роль. Взаємодія з міжнародними фінансовими організаціями та урядами-партнерами підтримувала макроекономічну стабілізацію, зберігаючи автономію внутрішньої політики. Цей зовнішній аспект управління підкреслює важливість інституційної інтеграції у мережі союзних економік.

5.5. Стратегічна вибірковість та пріоритизація секторів. Обмежені ресурси в умовах війни вимагали стратегічної вибірковості в державному регулюванні. Пріоритет надавався секторам, критично важливим для національного виживання та економічної безперервності, включаючи енергетику, сільське господарство, логістику та оборонну промисловість. Заходи підтримки були спрямовані на збереження виробничих потужностей та зайнятості у цих секторах, посилюючи їх стабілізуючу функцію в ширшій економіці.

Цей вибірковий підхід відображає відхід від рівномірних регуляторних рамок і відповідає принципу ASRM-ES щодо цільового втручання. Зосереджуючи ресурси на критично важливих секторах, держава підвищувала економічну стійкість та мінімізувала спотворення, пов'язані із загальним втручанням.

5.6. Зовнішня економічна стійкість та стратегічна автономія. Стратегія зовнішньої економічної безпеки України поєднувала диверсифікацію та інтеграцію. Зусилля з перенаправлення торгових потоків, забезпечення альтернативних логістичних маршрутів та поглиблення співпраці з економіками-союзниками сприяли зниженню зовнішніх уразливостей. Водночас залежність від зовнішньої фінансової допомоги управлялася в межах рамки, спрямованої на збереження довгострокової фіскальної стійкості.

Стратегічна автономія в цьому контексті досягалася не через ізоляцію, а через адаптивну інтеграцію у підтримуючі міжнародні мережі. Такий підхід

демонструє, як економічну безпеку можна зміцнювати через вибіркочу відкритість, узгоджену з національними стратегічними пріоритетами.

5.7. Підсумки кейс-дослідження. Український кейс демонструє, що адаптивне державне регулювання може ефективно підтримувати економічну безпеку в екстремальних умовах. Узгодження моніторингу загроз, регуляторної гнучкості, інституційної координації, стратегічної вибіркочості та зовнішньої стійкості підтверджує практичну релевантність рамки ASRM-ES. Важливо, що ці висновки свідчать про те, що адаптивне управління економічною безпекою не обмежується виключно воєнними контекстами, а пропонує цінні уроки для держав, що стикаються із системними економічними ризиками в ширшому сенсі.

6. Порівняльні висновки з інших економік з високим рівнем ризику.

6.1. Обґрунтування порівняльного аналізу. Порівняльний аналіз виконує ключову роль у валідації ширшої застосовності Моделі адаптивного державного регулювання економічної безпеки (ASRM-ES). Хоча Україна представляє екстремальний сценарій, аналіз інших економік із високим рівнем ризику дозволяє виявити загальні моделі управління та контекстуальні відмінності. Така порівняльна перспектива зміцнює зовнішню валідність запропонованої моделі та розміщує її у ширшому міжнародному контексті.

Розглянуті кейси не є вичерпними емпіричними дослідженнями, а слугують аналітично ілюстративними прикладами. Кожен кейс відображає тривале перебування під впливом економічних ризиків, пов'язаних із безпекою, та демонструє специфічні управлінські реакції, що відповідають ключовим компонентам рамки ASRM-ES.

6.2. Ізраїль: Інституціоналізоване управління економічною безпекою. Ізраїль є прикладом довготривалої інституціоналізації управління економічною безпекою за умов постійних загроз. Держава розробила надійні механізми координації фіскальної, монетарної та промислової політики у відповідь на повторювані геополітичні ризики. Стратегічні інвестиції в оборонні та технологічні галузі сприяли як економічній стійкості, так і конкурентній перевазі.

З погляду ASRM-ES, Ізраїль демонструє важливість інституційної безперервності та навчання на основі політики. Управління економічною безпекою в Ізраїлі характеризується проактивним прогнозуванням загроз та швидкою адаптацією політики, що підсилює акцент моделі на адаптивному регулюванні та стратегічній вибіркочості.

6.3. Південна Корея: Стратегічна вибіркочість та промислова стійкість. Досвід Південної Кореї підкреслює роль стратегічної вибіркочості в управлінні економічною безпекою. Історично країна піддавалася геополітичним напруженням та зовнішнім економічним шокам, тому проводила цільову промислову політику, орієнтовану на технологічно передові та експортно-орієнтовані сектори. Державна координація відіграла центральну роль у підтримці критичних галузей, зберігаючи інтеграцію у світові ринки.

У рамках ASRM-ES Південна Корея показує, як вибіркоче втручання держави може підвищувати економічну безпеку без шкоди для

конкурентоспроможності. Здатність країни балансувати відкритість і стратегічний захист підкреслює актуальність адаптивного регулювання в сильно інтегрованих економіках.

6.4. Фінляндія: Стійкість через інституційну координацію. Фінляндія є прикладом управління економічною безпекою, що базується на інституційній координації та соціальній стійкості. Тривалі безпекові міркування формували економічну політику, акцентуючи підготовленість, диверсифікацію та сильні державні інститути. Модель управління Фінляндії інтегрує економічне планування з оцінкою безпеки, забезпечуючи узгоджені реакції на зовнішні шоки.

Цей кейс підкреслює принцип ASRM-ES, що економічна безпека визначається не лише інтенсивністю регулювання, а й узгодженістю інститутів. Досвід Фінляндії демонструє, як координаційні структури можуть підвищувати стійкість навіть у відносно малих та відкритих економіках.

6.5. Порівняльна синтеза. Серед розглянутих кейсів виділяються кілька загальних закономірностей. По-перше, ефективне управління економічною безпекою спирається на інституціоналізацію моніторингу загроз та координацію політики. По-друге, регуляторна гнучкість і стратегічна вибірковість постійно виявляються критичними факторами стійкості. По-третє, стратегічна автономія реалізується не через ізоляцію, а через збалансовану інтеграцію у глобальні економічні мережі.

Водночас контекстуальні відмінності підкреслюють адаптивний характер управління економічною безпекою. Варіації інституційної спроможності, економічної структури та геополітичного розташування впливають на конкретну конфігурацію регуляторних реакцій. Ці висновки підтверджують положення ASRM-ES, що адаптивність, а не уніфікація, є визначальною ознакою ефективного державного регулювання економічної безпеки.

6.6. Наслідки для узагальнення моделі. Порівняльні висновки підтверджують, що рамка ASRM-ES відображає ключові механізми управління, релевантні для різних національних контекстів. Хоча інтенсивність і форма державного втручання можуть варіюватися, основні принципи адаптивного регулювання, координації та стратегічної пріоритизації залишаються незмінними. Це підсилює аналітичну цінність моделі та її потенціал для застосування у майбутніх порівняльних та політично орієнтованих дослідженнях.

7. Обговорення: Наслідки для глобального економічного управління. Результати цього дослідження роблять внесок у поточні дискусії щодо трансформації глобального економічного управління в умовах зростаючої невизначеності та геополітичної фрагментації. Запропонована Модель адаптивного державного регулювання економічної безпеки (ASRM-ES) ставить під сумнів традиційну дихотомію між ефективністю ринку та державним втручанням, демонструючи, що адаптивне управління може підвищувати економічну стійкість без заперечення переваг відкритості економіки.

Одним із ключових теоретичних наслідків цього дослідження є переосмислення ролі держави в економічному управлінні. Держава виступає

не лише як регулятор останньої інстанції, а як стратегічний координатор, здатний узгоджувати економічні інструменти політики з імперативами безпеки. Цей зсув відображає ширший перехід від правил-орієнтованого управління до процесно-орієнтованого та контекстно-чутливого регулювання.

З точки зору глобального управління дослідження підкреслює обмеження універсальних регуляторних приписів у дедалі фрагментованішій міжнародній системі. Руйнування багатосторонньої координації та зростання геоекономічної конкуренції вимагають моделей управління, що є гнучкими та інтегрованими на національному рівні, водночас сумісними з міжнародною співпрацею. Рамка ASRM-ES забезпечує концептуальний міст між національними цілями економічної безпеки та глобальною економічною взаємозалежністю.

Український кейс, підкріплений порівняльними висновками з інших економік з високим рівнем ризику, підкреслює важливість інституційної координації та стратегічної вибірковості в управлінні системними ризиками. Ці висновки свідчать про те, що управління економічною безпекою слід розуміти як еволюційно змінну політичну сферу, де адаптивність і навчання не менш важливі, ніж регуляторна спроможність. Це має значення для міжнародних організацій, які дедалі частіше взаємодіють із державами в умовах криз і повинні відповідно адаптувати свої політичні рамки.

Нарешті, дослідження робить внесок у літературу з економіки стійкості, реалізуючи адаптивність як принцип управління, а не абстрактний результат. Вбудовуючи стійкість у регуляторні структури та інституційні процеси, рамка ASRM-ES сприяє більш практичному розумінню економічної безпеки в сучасній глобальній економіці.

Висновки та політичні рекомендації. У цій роботі було розроблено інтегративну рамку для розуміння та управління економічною безпекою в умовах війни, санкцій та глобальної економічної фрагментації. Концептуалізуючи управління економічною безпекою як адаптивний і координований процес, дослідження заповнює критичні прогалини у існуючій теоретичній та практично-орієнтованій літературі.

Головний висновок дослідження полягає в тому, що економічна безпека не може ефективно забезпечуватися через статичні регуляторні моделі або покладання виключно на ринкові механізми. Натомість адаптивне державне регулювання – яке характеризується стратегічним моніторингом загроз, гнучкістю регуляторних інструментів, інституційною координацією, вибіркоким втручанням та зовнішньою стійкістю – постає необхідною умовою для підтримання економічної стабільності та довгострокового розвитку в умовах системного ризику.

Запропонована Модель адаптивного державного регулювання економічної безпеки (ASRM-ES) має як теоретичне, так і практичне значення. Теоретично, вона інтегрує економічне регулювання та аспекти безпеки в єдину рамку управління. Практично, модель надає політикам структурований підхід до розробки та оцінки стратегій економічної безпеки в нестабільних умовах.

На основі отриманих результатів можна сформулювати кілька політичних рекомендацій. По-перше, державам слід інституалізувати управління економічною безпекою через спеціалізовані механізми координації, що узгоджують фіскальну, монетарну та зовнішньоекономічну політику. По-друге, регуляторні рамки мають включати гнучкість та планування на основі сценаріїв, щоб забезпечити своєчасну адаптацію до нових загроз. По-третє, стратегічна вибірковість має визначати розподіл державних ресурсів на критично важливі сектори та інфраструктури. Нарешті, стратегії економічної безпеки повинні орієнтуватися на збалансовану відкритість та інтеграцію з надійними міжнародними партнерами, а не на ізоляцію.

Дослідження також окреслює напрями для подальших досліджень. Подальші емпіричні роботи можуть операціоналізувати компоненти ASRM-ES за допомогою кількісних показників та перевірити їх ефективність у різних національних контекстах. Порівняльні лонгітюдні дослідження можуть дати додаткові уявлення про довгострокові наслідки адаптивного управління економічною безпекою для зростання та конкурентоспроможності.

На завершення, оскільки глобальні економічні умови продовжують еволюціонувати у бік більшої невизначеності та фрагментації, адаптивне державне регулювання набуватиме все більшого значення для забезпечення економічної безпеки. Рамка ASRM-ES забезпечує основу для розвитку як наукового розуміння, так і практичної політики в цій критично важливій сфері.

1. Асемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають: походження влади, багатства та бідності. Нью-Йорк: Crown Business, 2012.
2. Болдвін Д. Концепція безпеки. *Review of International Studies*. 1997. № 23(1). С. 5–26.
3. Блайт М. Жорстка економія: історія небезпечної ідеї. Оксфорд: Oxford University Press, 2013.
4. Бузан Б., Вевер О., де Вільде Я. Безпека: нові аналітичні рамки. Боулдер: Lynne Rienner Publishers, 1998.
5. Чанг Х.-Дж. Забираючи драбину: стратегії розвитку в історичній перспективі. Лондон: Anthem Press, 2002.
6. Європейська комісія. Стратегічна автономія та економічна безпека: політичні та аналітичні документи. Брюссель, 2021–2024.
7. Фаррелл Г., Ньюмен А. Озброєна взаємозалежність: як глобальні економічні мережі формують державний примус. *International Security*. 2019. № 44(1). С. 42–79.
8. Гроссман Дж., Хелпман Е., Оберфілд Е. Економіка національної безпеки. *Journal of Economic Perspectives*. 2023. № 37(2). С. 3–28.
9. Хаасс Р. Світ: короткий вступ. Нью-Йорк: Penguin Press, 2020.
10. Міжнародний валютний фонд. Світовий економічний огляд: шоки, фрагментація та політичні відповіді. Вашингтон, 2022–2024.
11. Кіогейн Р., Най Дж. Влада та взаємозалежність. 4-те вид. Бостон: Longman, 2012.
12. Мащукато М. Підприємницька держава: спростування міфів про публічний і приватний сектори. Лондон: Penguin, 2018.
13. Норт Д. Інститути, інституційні зміни та економічна ефективність. Кембридж: Cambridge University Press, 1990.
14. Організація економічного співробітництва та розвитку. Глобальна економічна стійкість та управління ризиками. Париж, 2021–2024.
15. Родрік Д. Парадокс глобалізації: демократія та майбутнє світової економіки. Нью-Йорк: W. W. Norton & Company, 2011.
16. Родрік Д. Чому глобалізація стимулює популізм: економічні та інституційні аспекти. *Annual Review of Economics*. 2022. № 14. С. 133–170.
17. Стігліц Дж. Вільне падіння: Америка, ринки та крах світової економіки. Нью-Йорк: W. W. Norton, 2010.

18. Туз А. Зупинка: як пандемія COVID-19 сколихнула світову економіку. Лондон: Allen Lane, 2021.
19. Туз А. Війна в Україні та світова економіка. *Foreign Affairs*. 2022. № 101(3). С. 22–28.
20. Світовий банк. Глобальні економічні перспективи. Вашингтон, 2022–2024.
21. Міністерство економіки України. Аналітичні матеріали щодо економічної стійкості в умовах воєнного стану. Київ, 2022–2024.
22. Національний банк України. Звіти з макроекономічної та фінансової стабільності. Київ, 2022–2024.
23. Державна служба статистики України. Статистичні щорічники України. Київ, 2022–2024.

-
1. Acemoglu, D., Robinson, J. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Business, 2012.
  2. Baldwin, D. A. The concept of security. *Review of International Studies*, 1997, Vol. 23, No. 1, pp. 5-26.
  3. Blyth, M. *Austerity: The History of a Dangerous Idea*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
  4. Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
  5. Chang, H.-J. *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. London: Anthem Press, 2002.
  6. European Commission. *Strategic Autonomy and Economic Security Policy Documents*. Brussels, 2021–2024.
  7. Farrell, H., Newman, A. L. Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion. *International Security*, 2019, Vol. 44, No. 1, pp. 42-79.
  8. Grossman, G. M., Helpman, E., Oberfield, E. The economics of national security. *Journal of Economic Perspectives*, 2023, Vol. 37, No. 2, pp. 3-28.
  9. Haass, R. *The World: A Brief Introduction*. New York: Penguin Press, 2020.
  10. International Monetary Fund. *World Economic Outlook: Shock Waves, Fragmentation, and Policy Responses*. Washington, DC, 2022-2024.
  11. Keohane, R. O., Nye, J. S. *Power and Interdependence*. 4th ed. Boston: Longman, 2012.
  12. Mazzucato, M. *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Penguin, 2018.
  13. North, D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
  14. OECD. *Global Economic Resilience and Risk Governance Reports*. Paris, 2021-2024.
  15. Rodrik, D. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York: W. W. Norton & Company, 2011.
  16. Rodrik, D. Why does globalization fuel populism? Economics, culture, and the rise of right-wing populism. *Annual Review of Economics*, 2022, Vol. 14, pp. 133-170.
  17. Stiglitz, J. E. *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*. New York: W. W. Norton, 2010.
  18. Tooze, A. *Shutdown: How Covid Shook the World's Economy*. London: Allen Lane, 2021.
  19. Tooze, A. The war in Ukraine and the world economy. *Foreign Affairs*, 2022, Vol. 101, No. 3, pp. 22–28.
  20. World Bank. *Global Economic Prospects*. Washington, DC, 2022-2024.
  21. Міністерство економіки України. Аналітичні матеріали щодо економічної стійкості в умовах воєнного стану. Київ, 2022–2024.
  22. Національний банк України. Макроекономічні та фінансові звіти про стабільність. Київ, 2022–2024.
  23. Державна служба статистики України. Статистичні щорічники України. Київ, 2022–2024.